

Da bi deca sa uspehom usvojila dvojezičnost, potrebno je da se primene različite metode za različite grupe dece. Autorica oštro kritikuje one istraživače koji ne prave razliku između dece pripadnika većine i dece pripadnika manjine kad je u pitanju usvajanje maternjeg jezika. Kangasova kaže da kod neke dece obrazovanje na stranom jeziku nije nikakva opasnost po njihov maternji jezik, dok takvo obrazovanje kod druge dece može da ugrozi njihov maternji jezik. Ona isto tako ukazuje i na razliku između učenja stranog jezika i učenja jezika sredine.

Kangasova se svesrdno zalaže za to da se deca radnika na privremenom radu u inostranstvu školuju poglavito na maternjem jeziku do svoje 10—12. godine. Tako će dobiti dobru osnovu iz maternjeg jezika, a jezik sredine, koji čuju svuda oko sebe, lako će usvojiti ako formalno učenje tog jezika otpočne pre puberteta. Naime, autorica uvek ima na umu očuvanje jezika sa nižim statusom (kod dece ekonomskih migranata i dece pripadnika autohtonih manjina), dok za takvo očuvanje, prema njenom mišljenju, ne treba brinuti kad su u pitanju jezici sa visokim statusom ili prestižom.

Govoreći o uticaju dvojezičnosti na kognitivni razvoj i uspeh u školi, Kangasova se poziva na Kaminsovu (Cummins) hipotezu o pragu, i smatra da se kod dece koja su postigla visoki nivo poznavanja oba jezika javljaju pozitivni efekti dvojezičnosti, u vidu ubrzanog kognitivnog razvoja. Kod dece koja su postigla nivo izvornog govornika samo u jednom jeziku uticaj dvojezičnosti neće imati ni pozitivne ni negativne efekte, dok će ona deca koja nisu usvojila ni jedan od dva jezika na nivou izvornog govornika zaostajati u kognitivnom razvoju za svojim jednojezičnim vršnjacima. Što se tiče korelacije između uspeha u školi i dvojezičnosti, autorica se kritički osvrtne na one postavke koje dvojezičnost tretiraju kao nezavisnu varijablu. Dvojezičnost to nije. Ona uveliko zavisi od uslova i politike u datoj društvenoj sredini ili zajednici.

U poslednja dva poglavlja autorica ispoljava svoj društveni angažman u rešavanju krupnih problema vaspitanja i obrazovanja dece radnika na privremenom radu u inostranstvu i dece imigranata. Problem školovanja te dece ona ne shvata kao problem dece pojedinaca,

već kao društveni problem evropskoga, pa i svetskog, značaja, iz kojeg stoje politička i ideološka opredeljenja i krupni ekonomski problemi.

Melanija Mikeš

R.D. Grillo

IDEOLOGIES AND INSTITUTIONS IN URBAN FRANCE. THE REPRESENTATION OF IMMIGRANTS

(Ideologije i institucije u urbanoj francuskoj; prikazivanje imigranata)

Cambridge University Press, 1985, str. XII+328

U Ideologies and Institutions in Urban France upotrijebljena je proširena »studija slučaja« imigracije, kako bi se razmotrilo funkcioniranje institucija i ideologija svojstvenih suvremenoj Francuskoj. Autor Ralph Grillo, socijalni antropolog i suradnik Sveučilišta u Susseu, postavlja inicijalno pitanje o tome zašto etikete »imigrant« i »imigracija« »nikad ne prestaju generirati riječ 'problem'« (str. 2). Autor, međutim, ne pokušava locirati odgovor na to pitanje u dosegljenoj kulturi ili društvenoj organizaciji, kao što to antropolozi obično čine. On preokreće to pitanje argumentirajući: ako postoji »prikazivanje problema«, postoji i »problem prikazivanja«:

»Ako se situacija doseljenika 'prikazuje' kao problematična, ona se i doživljava, shvaća, analizira i napokon njome se barata kao s problematičnom u smislu 'problema' što ih stvaraju, ili se smatra da ih proživljavaju imigranti — a ta se 'prikazivanja' unose u institucionalni sistem kroz koji se formiraju i provode politike; tada moramo ispitati tko iznosi te 'prikaze', to jest, čije se to stanovište 'prikazuje' u političkom smislu, kojim sredstvima, te kako se vrednuje (str. 2).«

Analiza je stoga usredotočena na to kako institucije francuskog društva percipiraju i nose se sa, kako ih one nazivaju, »problemom« određenog segmenta populacije: imigrantima. Analizu francuskih institucionalnih kompleksa i njihovo »prikazivanje« doseljenika autor poima kao sponu između dviju analitičkih razina, od kojih je jedna *situacija imigra-*

nata i njihovih obitelji a druga društvo imigracije, to jest opća svojstva sredine u kojoj se nalaze doseljenici.

Bavljenje načinima na koje moderne institucije percipiraju i nose se s »problemom« imigranata dovodi autora do treće i općenitije razine diskusije. On iznosi da je središnja vrijednost ove knjige njezin doprinos aktualnoj diskusiji o prirodi i strukturi *ideoloških sistema u naprednim industrijskim društvima*. Na toj razini imigranti više nisu u središtu diskursa nego su sredstvo da se ilustrira kako se složena institucionalna struktura »postindustrijskog« društva artikulira u njihovu specifičnom slučaju. Kao antropolog, Grillo smatra glavnom brigom analizu ideja i uvjerenja. U tome smislu pojam »prikazivanja« shvaćen je kao »diskurs« u Foucaultovu smislu riječi ili kao »konfiguracije« moderne ideologije u terminologiji Louisa Dumonta. Pod »konfiguracijom« podrazumijevaju se posebni načini na koje se ideje izvlače iz jednoga općeg skupa ideja što su zajedničke mnogim društvima, zemljama ili nacijama (str. 9). Međutim, druga »konotacija prikazivanja« osnova je za jednu važnu srodnu temu knjige. To je problem prikazivanja imigranata kao društvenih subjekata »koji govore« u institucionalnoj i organizacijskoj strukturi te u političkom procesu.

Za područje istraživanja Grillo je izabrao grad Lyon, najveću urbanu konglomeraciju u Francuskoj izvan pariške regije, sa znatnom imigrantskom populacijom. Istraživački projekt ovog autora u početku je postavljen kao komparativno istraživanje talijanskih i sjevernoafričkih doseljenika u urbanoj situaciji. U žarištu interesa trebalo je da budu sami migranti, te se smatralo da je potrebno provesti prilično konvencionalno urbano antropološko istraživanje, zasnovano na izravnome, neformalnom osobnom kontaktu s ograničenim brojem informanata-doseljenika. Istraživač bi postao dio mreže odnosa, dio njihova života. No fokus istraživanja brzo je promijenjen, najprije zbog nužde, a poslije zbog uvjerenja. Lyon se smatra kulturno i društveno »najhladnijim« gradom Francuske, koji u obliku modela predstavlja podvojenost javnoga i privatnog, te vrlo strukturiranu ili »programiranu« narav modernoga »postindustrijskog društva«. To društvo »nadzire« život imigranata, ali isto tako i Francuza, tvrdi Grillo. Zbog

ove kvalitete društvenog života konvencionalna strategija neformalnoga antropološkog terenskog rada te neprestani i prisni odnos sa više osobnih kontakata bio bi vrlo tegotan pothvat na koji se troši puno energije, te bi, da se uspješno privede kraju, trebalo prekoračiti granice jednogodišnjega terenskog istraživanja. Međutim, dok je čekao »da se nešto dogodi«, autor je stupio u vezu s jednom drugom društvenom kategorijom: socijalnim, kulturnim i prosvjetnim radnicima iz institucionalnog okvira grada i aktivistima iz društveno-političkih organizacija. Njihova uloga profesionalnih »informanata« savršeno je odgovarala ulozi antropologa kao istraživača. Autor je sve više uviđao njihovu veliku važnost, jer su oni utjelovili neporedne ideološke i društvene uvjete kojima su podvrgnuti imigranti, te su tako postali njihovi glavni informanti i glavni predmet istraživanja. Takvom preorijentacijom priznaje se puna važnost opće paradigme britanskih urbanih antropoloških studija na kojima je autor obrazovan, te priznatog »kontekstualnog« diktuma Maxa Gluckmana: »Afrički rudar je rudar«. Grillo tvrdi: ako se detaljno izučavanje migrantskih zajednica »iznutra« ne učini redundantnim, ono upotpunjuje konvencionalni antropološki okvir za proučavanje imigracije, potkrepljujući »drugu stranu onoga što predstavlja odnos« (str. 282). I predstavnici društvenih znanosti postaju dio izučavanja, ili dio »problema«. To je stvar od općeg interesa za antropološki terenski rad, jer se rezultati stručnjaka iz društvenih znanosti sve više koriste u praksi institucionalne strukture, čime se vrši utjecaj na prirodu ideoloških prikazivanja kao i na političke odluke.

Dr Grillo proučava kako imigrantsku situaciju ideološki prikazuju razni elementi francuske institucionalne strukture te kako se ona prikazuje u organizacijama radničke klase. On ovu ideološku dimenziju razmatra kontrastirajući diskurse ili »prikazivanja« imigrantskih »problema« od strane političke Desnice i Ljevice, na području stanovanja, obiteljskog života, škole, upotrebe jezika i rada. On nadalje pokazuje da, uza znatne ideološke razlike unutar Desnice i Ljevice, među njima ima i sličnosti. Dok, primjerice, Ljevica govori o ciljevima javne politike među doseljenicima kao o ispunjenju evolucije (»évolution«) ili osvješćuju (»prise de conscience«), De-

snica upotrebljava izraz »otvaranje duha« (»ouverture d'esprit«). Na razini političke opozicije u francuskom društvu, takve etikete prenose oprečne ideološke diskurse. No u oba slučaja pripadaju jeziku kojim se ozakonjuje čvrsti nadzor imigranata od strane etablirane francuske institucionalne strukture. Taj nadzor prodire u radni život, stanovanje, političku participaciju, obrazovanje, obiteljske odnose itd. i strukturira proces »uključivanja« ili »inkorporiranja« imigranata u etablirane društvene odnose i oblike razmišljanja i ponašanja u urbanome francuskom društvu. Grillo pokazuje da su doseljenici tek indirektno zastupljeni u tome procesu s pomoću francuskih posrednika, koji doseljeničko društvo tumače Francuzima. Doseljenike koji su i sami politički aktivni (évolués) obično je apsorbirala institucionalna struktura, te su oni obučeni da govore jezikom etabliranih ideoloških diskursa francuskoga društva. Spontana politička akcija i samoorganiziranje imigranata podvrgnuti su nagloj kolonizaciji, »preuzimaju« ih francuske političke organizacije koje »djeluju« na institucionalnu strukturu. Poruke se tumače, prestrukturiraju i nose dalje u političku borbu i institucionalni okvir u mediju formalnog jezika francuskoga ideološkog diskursa. Zato su imigranti toliko nesposobni za izravni utjecaj na odnose političke borbe u francuskom društvu.

Grillova knjiga više je od puke studije o imigrantima. Autor je zaokupljen izgradnjom i kontekstualizacijom ideologija u industrijskom društvu Zapada. Opći okvir za razjašnjavanje ideološkog »prikazivanja« doseljenika u Francuskoj »programirano« je »postindustrijsko društvo« (Touraine), u kojemu veliki, birokratski uređeni »institucionalni kompleksi« sve više reguliraju i potrošnju, i proizvodnju, i strukturu, kako javnih tako i privatnih područja. Od osobite su važnosti oni kompleksi koji se bave područjem stanovanja, obrazovanja, zdravlja, socijalne skrbi i rada. Na općoj razini, obrazlaže Grillo — »prikazivanje imigranata« u francuskoj institucionalnoj strukturi mora se sagledati povezano s prilagodbom imigranata za veoma strukturirane odnose proizvodnje i potrošnje kasnoga kapitalizma pod specifičnim diskriminacijskim uvjetima kakvi se nude imigrantima, ili »uključivanjem« u te odnose. »Problem« (ili »décalage«) na-

staje onda kad se za imigrantsku kulturu, obiteljski život, javno ponašanje itd. smatra da se ne uklapa u te odnose. No autor se na ovo nadovezuje da bi sužavanje »problema« doseljenika na pitanje stvaranja funkcionalno adekvatnih faktora u procesima proizvodnje i potrošnje u kasnokapitalističkom društvu bilo redukcionističko zabluda.

Unatoč ideološkim rasprama, prikazivanja i praksa kako u Desnice tako i u Ljevice odražava neke zajedničke osnovne kulturne preokupacije francuske intelektualne i političke misli što se ne mogu svesti na puku prilagodbu postindustrijskom društvu. Konzekvencije tih ideoloških pretpostavki naveliko se reperkutiraju na situaciju doseljenika. Ona postaje osobito jasna kad se usporedi s položajem doseljenika u Velikoj Britaniji. Grillo navodi da u britanskom ideološkom prikazivanju imigranata ima mnogo više pluralizma, te da britansko društvo imigrantima dopušta veći stupanj kulturne/ideološke autonomije i političke samoorganizacije.

Ova knjiga nije samo značajan i originalan doprinos proučavanju integracije doseljenika u zapadnoevropskom društvu nego ima vrijednosti za društvenu znanost općenito i važan je korak naprijed za teorijsko poimanje doseljeničkih uvjeta u razvijenim industrijskim društvima. Ona je pomak u socijalno-antropološkom uboljčavanju teorije i u antropološkoj tradiciji terenskog rada. Osim solidne statističke dokumentacije o socijalnim uvjetima doseljenika u Lyonu, analiza se temelji i na produženim intervjuima i diskusijama s osobljem u francuskim »institucionalnim kompleksima« i političkim organizacijama na iscrpnim proširenim studijama slučajeva vezanih uz sastanke i druge društvene događaje. Unošenjem solidarnoga antropološkog terenskog rada u srce jednoga novog područja, Grillo pruža značajne detalje i dokumentaciju o društvenim odnosima, što mu pomaže da postavi više pitanja, kritičkih i teorijskih, koja pobuđuju zanimanje, a pridonose institucionalne prakse u zapadnjačkom društvu, o njihovu ideološkom prikazivanju i političkim sukobima.

Analiza značajnih društvenih odnosa u raznim područjima francuskoga društva općenito je iscrpna i kvalitetno dokumentirana, ali opća teorijska diskusija kao da završava ponešto ad hoc.

Stoga važna distinkcija između opće »postindustrijske« ideologije i pretpostavki specifičnih za francusku kulturu ostaje u velikoj mjeri uvjetna. Britansko se iskustvo, kao kontrast, uvodi u ilustrativnom smislu. Distinkcije među ideologijama u dvije zemlje o kojima je riječ vjerojatno bi mogle rasvijetliti vodeća gledišta u općoj diskusiji, no o njima se nikad ne raspravlja na teorijskoj razini. I pojam »kulture distance« ostaje u velikoj mjeri neraščišćen, iako mu se pridaje eksplanativna moć kao protuteži strukturalističkom redukcionizmu, s tim da su »ideološka prikazivanja« tek odraz prevladavajućih kasnokapitalističkih ideologija proizvodnje i potrošnje.

Ideologies and Institutions in Urban France knjiga je koja se ne čita lako. Analiza terenskoga materijala provodi se u dugim sekvencama argumentacije, sastavljene od fragmenata intervjua, proširenih studija slučajeva, semantičkih argumenata i kritičkih teorijskih stanovišta zajedno izatkanih u složeni lanac prikazivanja. Zbog toga od čitaoca zahtijeva veliku pažnju, kako mu ne bi promakle važne točke gledišta. Štoviše, da može shvatiti punu vrijednost ove knjige, od čitaoca se traži dosta dobro poznavanje francuskog jezika. Povodeći se za Foucaultom, koji je autoru jedan od glavnih izvora metodološke inspiracije, njegovi glavni argumenti u knjizi zasnovani su na iscrpnoj semantičkoj analizi »diskursa« različitih kategorija »govornika« (francuskoga) ili povezani s njom. Mnogstvo citata iz intervjua većinom su na francuskome, bez prijevoda ili objašnjenja.

Carl-Ulrik Schireup
(prevela s engleskog A. Pavlinić-Wolf)

Peter Klinar

MEĐUNARODNE MIGRACIJE U KRIZNIM RAZMERAH

Obzorja, Maribor, 1985, str. 212.

Sredinom sedamdesetih godina, s izbijanjem energetskih poremećaja, proces suvremene migracije radne snage ušao je u novu razvojnu fazu. Na evropskom kontinentu, naime, prijašnja praksa masovnog zapošljavanja polukvalificiranih

stranih radnika u privredama razvijenih zemalja bila je prekinuta, navodno zbog »pada konjunktura« do 1974. Unatoč činjenici što su te zemlje u navedenom desetljeću donekle nadvladale prve posljedice energetskih poremećaja, od sredine sedamdesetih godina datira šira društvena kriza, koja na međunarodni migracijski proces i do danas djeluje. S tim u vezi, najnovija knjiga Petera Klinara polazi od pretpostavke da se u razdoblju društvene krize oblici međunarodne migracije, kao i druge društvene pojave, nalaze »na raspuću« (str. 9).

Klinarev rad ne nudi sistematičnu analizu svih aspekata migracije u kriznim prilikama. Prva dva poglavlja bave se pojavama nesklada društvenih struktura i procesa u migracijskom kontekstu, odnosno problematikom socijalizacije i društvenog položaja »druge generacije« migranata. U trećem poglavlju, koje je zapravo noseći dio knjige, autor raspravlja o nekim razvojnim tendencijama i novijim migracijskim fenomenima koji se pojavljuju u uvjetima društvene krize. Osobito se kritizira migracijska politika u kojoj se interesi emigracijskih zemalja i samih migranata podređuju dominantnim interesima zemalja imigracije. Ta je podređenost još jača u razdobljima krize. U zadnjem, četvrtom poglavlju, autor razmatra povratničku migraciju, koju on naziva »remigracijom«.

Rasprava o pojavama neskladnosti društvenih struktura u suvremenoj migraciji polazi od sociološke teorije socijalne stratifikacije. U tom kontekstu govori se o klasnom i slojevskom položaju imigranata. Klasna svijest u zemljama iz kojih migranti potječu obično je tek u formiranju, dok društva imigracijskih zemalja imaju dugu tradiciju klasne borbe. Imigranti se stoga nalaze u ambivalentnom položaju s obzirom na klasnu svijest i pripadnost određenoj radničkoj klasi. S druge strane, oni su odvojeni od domaće radničke klase zemalja imigracije i zbog svoga etničkog porijekla koje ih označuje kao pripadnike podređenih socijalnih grupa. U kriznim uvjetima, migranti se teško odlučuju o trajnom ili privremenom karakteru svog boravka u zemljama prihvata, a to također produbljuje dileme oko identifikacije s radničkom klasom imigracijske, odnosno emigracijske zemlje. Oni su zapravo rastrgani između motiva ostajanja i motiva povratka, a to uvjetuje stvaranju nesklad-